

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası - Obama Dönemi ve Ak Parti

İsmail ERMAĞAN*

Özet

Günümüzde, uluslararası ilişkiler alanında yapılan her araştırmanın yolu bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) geçmektedir. Çünkü ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel siyasetin temel aktörü konumuna yükselmiştir. Bu makale, Obama yönetiminde ABD'nin doğusunun yerel ve küresel faktörlerini etraflıca açıklamayı amaçlamaktadır. İlk Washington'un dış siyasetindeki başlıca dönem ve eğilimler analiz edilecek ve küresel siyasetin bir okuması yapılacaktır. Daha sonra Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında, Obama ABD'si ile Erdoğan Türkiye'sinin dış politikadaki ortak projeksiyonlarına ışık tutulacaktır. Sonuçta bu makale, ABD dış politikasının ana hedefinin Washington'un küresel lider olarak kalmasını sağlama ve dış politika refleksinin de değişim olduğu savını ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Türkiye, Dış Politika, Obama, AK Parti.

The Foreign Policy of the USA after the Cold War, The Period of Obama and AK Party

Abstract

Nowadays, the road of the every study in the field of international relations leads to the United States (the US), because the US emerged the main actor of global politics after the Cold War. This article aims to explain detailed the local and international factors of the US revival under the Obama Administration. Firstly it will be analyzed the main periods and tendencies in the foreign policy of US and the main issues of global politics will be discussed. Afterwards, the common Turkish and American foreign policy projects will be introduced within the context of Turkey-USA relations. Further it will be argued that the main goals of the US' foreign policy are to maintain their global leadership and the transformation of its foreign policy reflex as well.

Keywords: US., Turkey, Foreign Policy, Obama, AK Party.

ABD II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte gerek siyasi gerekse ekonomik alanlarda derin bir nüfuz tesis etmiştir.¹ Dolayısıyla, küresel ölçekli gelişmelerin ABD'siz irdelenmeleri eksik kalabilmektedir. ABD; Soğuk Savaş (1947-1991) sonrası uluslararası diplomasinin ayaklarını oluşturan Avrupa Birliği (AB), Çin, Hindistan ve Rusya gibi diğer dünya aktörleri arasındaki güç oyununda, küresel liderlik pozisyonunu idame ettirmek istemektedir.² Bu makalenin birincil hedefi, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin dış politikasındaki değişen parametrelere dikkat çekmektir. Böyle bir konjonktürde hangi etkenler Başkan Barack Obama'nın daha doğrusu Obama ABD'sinin doğuşuna yol açmıştır? sorusu önem kazanmaktadır. İkincil hedefi ise, ABD-Türkiye ilişkilerinde Obama ABD'si ile AK Parti'nin Orta Doğu'ya (ya da İslam dünyasına) yönelik yaklaşımlarındaki örtüşmeye işaret etmektir.

Birincil hedefe ilişkin makalenin tezi şudur: Nasıl ki baba Bush'un yarattığı negatif ABD algısı Clinton döneminde tamir edildiyse, Amerikan halkı ve siyaset kuramcılarını oğul

*Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: ismailermagan@googlemail.com

¹ Kissenger, Henry, Does America Need a Foreign Policy?: Toward a Diplomacy for the 21st Century, Simon and Schuster, New York 2001; Lefebvre, Maxime, Amerikan Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul 2005; Özkan, Abdullah, 21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri, Tasam Yayınları, İstanbul 2006; Taniyıcı, Şaban ve Akgün, Birol, Amerikan Başkanlığı Cumhuriyetten İmparatorluğa, Orion Yayınları, Ankara 2008.

² Buzan, Barry, The United States and the great powers: world politics in the twenty-first century, Polity Pres, Cambridge 2004; Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul 2000.

Bush'un olumsuz kamuoyu karnesini Obama ile onarmak istemektedirler. Bu tavır, nihai bir hedeften ziyade, bir araçtır; zira bu dönemde de -reel çıkarları gereği- ABD küresel ölçekli dış politika menfezlerine su taşımaya devam etmektedir. Makaledeki ikincil hedefe ilişkin tez ise şu şekilde aktarılabilir: Obama ABD'sinin ve AK Parti'nin karşılıklı kazan-kazan güdüsü, kimi çetrefilli meselelerin varlığında yol almaya çalışmaktadır. En son model ortaklığı adıyla betimlenmiş olan ilişkide, ABD, İslam coğrafyasındaki otoriter-totaliter sistemlerin demokratik değişiminde Türkiye'ye rol model ülke rolünü atfederken; Türkiye, dış politikada Davutoğlu yaklaşımı ile kendi ulusal çıkarlarını en üst düzeye çıkarmayı hedef haline getirmiştir. Bu çerçevede ABD'nin temel hareket noktasını 21. yüzyılı kapsayacak projeksiyonlar oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya siyasetine doğrudan eklenen ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Soğuk Savaş koşullarında yaşadığı rekabetten ötürü dış politikada mesaisini, Batı Almanya veya Japonya gibi kimi ülkelerin demokratik ve kapitalist dönüşümlerine ayırmıştı. Soğuk Savaş sonrası dönemde 21. yüzyıl politik kurgularında özellikle Çin ve Hindistan'ın uluslararası siyasette baskın güç olabilecek potansiyelleri³ ve Rusya'nın sonradan geri dönüşü, ABD'yi yeni projelere itmiştir.⁴ ABD'nin bu bağlamda en önemli kabullerinden biri, 1,5 milyarlık nüfusu ile İslam devletlerinin en azından siyasi ve ekonomik denklemlerde rakip sahada koşmamalarıdır. Bu doğrultuda, İslam ile demokrasinin uyusabilirliği tezinde bir gerçeklik olarak AK Parti örneğine dikkat çekilmeli ve İslam ülkeleri bu istikamette desteklenmelidir.⁵

Bu çerçevede, devletlerin dış politik davranışlarını çözümlenmeyi uğraş edinmiş uluslararası ilişkiler teorilerinden hareket ederek "Realizm mi, idealizm mi? Ya da bütüncül bir pragmatizm mi? sorularını ortaya atmak yerinde olacaktır. Uluslararası ilişkilerde herhangi bir siyasi gelişmenin içsel (endojen) faktörleri kadar dışsal (exojen) belirleyenlerini de akılda tutmak; ayrıca bu ikisinin karşılıklı etkileşim koridorunu dikkate alarak okumayı ona göre yapmak, daha tutarlı ve hedefe yakın bir analiz tablosu ortaya çıkaracaktır. Türkiye'de dışsal etmenler ve karşılıklı etkileşim genelde ya yeterince aydınlatılmamakta ya da ancak komplo teorileri olarak kurgulandıklarından, sorunlu hatta yanlış değerlendirmeler olarak karşımıza çıkabilmektedir.

ABD'nin Dış Politikasının Kısa Tarihçesi

ABD, 1776 yılında Bağımsızlık Bildirgesi ile devletler sahnesinde yerini almıştır. İlk zamanlarda kendi başlarına hareket etmiş olan koloni devletleri, zamanla bir araya gelerek bir birlik oluşturmuşlardır. Bağımsızlık Bildirgesi'nde vazgeçilmez olarak dört kavram belirtilmiştir: Özgürlük, eşitlik, doğal haklar ve halkın egemenliği. Kuruluşu itibarıyla kapalı toplum olma özelliğinden vazgeçmeyen ABD, ilk yüzyıldaki politikalarını yalnızcılık (infiyat) olarak belirlemiş ve bunu Monroe Doktrini (1823) ile dünyaya ilan etmiştir. Bu doktrin, Avrupalı devletlere adeta bir ultimatoma niteliğindedir. Washington yönetimi "ABD içindeki herhangi bir devlete karşı yapılacak savaşa tüm ABD halkı topluca karşı cevap verecektir," açıklamasında bulunulmuştur.⁶

ABD, zamanla yakaladığı ekonomik gelişme sayesinde dünyada dikkat edilen bir ülke durumuna gelmiştir. Diğer ülkeler ile yoğun ticari ilişkiler geliştirmiştir. Böyle bir

³ Meredith, Robyn, *The Elephant and the Dragon: The Rise of India and China and What it Means to All of Us*, W. W. Norton, New York 2007.

⁴ Rosefielde, Steven, *Russia in the 21st Century: The Prodigal Superpower*. Cambridge University Pres, Cambridge 2005.

⁵ Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2005.

⁶ Armaoğlu, Fahir, *20. yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I: 1914 – 1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Ankara 1991a, s. 124-132.

atmosferde ortaya çıkan I. Dünya Savaşı, Amerika'yı tercih yapmada bir ikileme düşürmüştür. Kendisine hayat veren ticari ilişkilerin tehlikeye düşmesini göze alamayan ABD, savaşa sonradan dâhil olmuş ve savaşın kaderini belirlemiştir.

Kendisini dünya politikalarının içerisinde bulan ABD, bundan çekinmiş ve II. Dünya savaşı kadar yalnızlık politikasını tekrar uygulamaya sokmuştur. II. Dünya Savaşı ile ABD, o döneme değin geleneksel sayılan temel dış politika parametrelerini değiştirecektir. Savaş sonrası "süper güç" olarak ortaya çıkan ABD, artık dünya üzerinde aktif konuma geçecek ve elinde olan gücünü geliştirmek için her türlü girişimi yapacaktır. Fakat rakipsiz değildir ve karşısında SSCB'yi bulmuştur. Yaşanan rekabet, hem diğer dünya devletlerinin hem de bu ikilinin zarar görmesine neden olacaktır. Ekonomik sorunlar ile baş edemeyen SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaş döneminin sonu olmuştur.⁷

Hükmettiği siyasi ve ekonomik nüfuzu ile 21. yüzyıla başat aktör olarak giren Amerika, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası, bu gücünü genişletme stratejisine yönelmiştir. Dış politikada "yeni muhafazakâr" (neo-con) kanadın etkisi ile "Pax Americana" düşüncesini yerleştirmeye çalışmışlar, Amerika'nın her alanda yayılması gerektiğini savunmuşlardır.⁸ Lâkin bu imparatorluk kurgusu, diğer dünya ülkeleri tarafından kabul görmemiş, hatta ters bir etki yaratmıştır. ABD halkı bu başarısızlığı, Bush ve Cumhuriyetçilere çıkarmış ve Obama'yı Beyaz Saray'ın yeni patronu olarak tayin etmiştir. Aşağıda, "Bu sürece hangi tecrübeler ile gelindi?" sorusu alt başlıklar halinde açıklanacaktır.

Soğuk Savaş Sonrası Tek Kutuplu Dünya - Amerikan Hegemonyası Yükseliş ve Gerileme

Bush Dönemi (1989-1993) ve Amerikan Müdahaleciğinin İlk İşaretleri

Ronald Reagan döneminden (1981-1989) sonra Amerika'da Cumhuriyetçi Parti George Helbert Walker Bush başkanlığında iktidara gelmiştir. Bush'un, Reagan'ın mirasından faydalandığı sonucuna ulaşmak zor değildir. Seçim propagandalarında Reagan'dan ılımlı, soğukkanlı ve temkinli olacağını açıklayan Bush, Reagan döneminde uygulanan ve Reaganizm olarak adlandırılan politikanın aksine, aktif ve ideolojik değil, tepkisel ve problem çözücü bir tavır göstermeyi yeğlemiştir.⁹

Baba Bush dönemi, küresel ölçekte Amerika'nın karşısında bir güç olmadığı dönem olarak nitelenebilir. Soğuk Savaş son zamanlarını yaşamakta, Amerika tek kutuplu dünyada geniş hareket alanı bulmaktadır. Amerika, G. H. W. Bush döneminin başlarında tek kutuplu liderlik gibi bir plan içine girmemiştir. Her ne kadar SSCB dağılmaya başlamış ise de ABD bu konuya temkinli yaklaşmıştır. Bu nedenle, görev süresinin ilk iki yılı boyunca Bush, Doğu Bloğunun dağılması, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi, silahların azaltılması, demokratik kapitalist modelin sosyalizme karşı zaferinin ilanı gibi lehte gelişmeleri arkasına alarak dış politika yürütmüştür.¹⁰ Böyle bir atmosferde Amerika'nın Panama müdahalesi (1989-1990) gelmiştir. Diğer bir gelişme ise, NATO'ya bağlı birleşik bir Almanya hedefinin gerçekleştirilmesi ve SSCB'nin Doğu Avrupa'dan çekilmesidir.

⁷ Armaoğlu, Fahir, 20. yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt II: 1980 – 1990, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991b, s. 101-119.

⁸ Ehrman, John, The Rise of Neoconservatism: Intellectual and Foreign Affairs 1945—1994, Yale University Press, New Haven, 2005.

⁹ Kurtbağ, Ömer, Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi – Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2007, s. 189.

¹⁰ Brzezinski, Zbigniew, İkinci Şans – Üç Başkan ve Amerikan Süper Gücünün Krizi, İnkılap Yayınları, İstanbul 2008, s. 51.

Bunlar, Amerika'nın eski müdahaleci görüntüsüne geri döneceğinin göstergeleri olarak dikkat çekmiştir.

Bu yeni yaklaşıma karşı ilk meydan okuma, Irak'ın Kuveyt'i işgali (1990) ile kendini göstermiştir. Amerika'nın bu harekete karşı yaklaşımı askeri çözümdür. Kuveyt'e yardım ve dünya ekonomisinin esenliği için petrolün akışının güvence altına alınması gibi nedenler ile Birleşmiş Milletlerin (BM) desteği alınmış ve ABD liderliğinde gerçekleştirilen müdahale ile Irak, Kuveyt'ten çıkarılmıştır (1991). Amerika bu savaş sırasında tüm dünyada destek görmüş ve müttefikleri ile birlikte hareket etmiştir. Bu dönemdeki bir diğer müdahale, yine ABD komutasında ve BM şemsiyesi altında Somali'ye (1992) yapılmış olandır. Bütün bunlara rağmen, Amerika, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tek yanlı siyaset izlemeye başlamıştır. Çıkarı olsun ya da olmasın yaptığı bu müdahaleler, emperyal bir ABD'nin doğuşunun resmi olarak görülmüştür. Bu yeni tutumun teyidi, 1992 yılında ortaya çıkan Savunma Planlama Rehberi olmuştur ki bu belge ile birlikte Amerikan stratejisini, diğer gelişmiş ülkeleri Amerika liderliğine karşı koymaktan ya da mevcut siyasi ve ekonomik düzeni bozmaktan caydırmak üzerine kurulmuştur. Ayrıca, süper güç olmaya yakın ülkeler bir şekilde engellenmelidir. NATO'ya karşı alternatif oluşturabilecek yapılara onay verilmemeli ve tüm dünyada Amerikan hegemonyası yürürlükte olmalıdır. Zikredilen belge, "yeni muhafazakâr" kimliği ile tanınan Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz denetiminde hazırlanmıştır. Yeni muhafazakâr görüş, geleneksel muhafazakârlara göre daha şahinci bir görünüm sergileyenler olarak tanımlanmaktadır.¹¹

Muhafazakâr Hareketin Görüş Ayrılığı ve Clinton Dönemi (1993-2001)

Muhafazakâr kanat içinde zuhur eden görüş ayrılıkları, bu cenahtaki koalisyonun bozulmasına sebep olmuştur. İlâveten, Demokrat Parti adayı Bill Clinton'un muhafazakâr-yeni liberal gündemi geride bırakmayı öngören bir anlayışı öne çıkarması, seçimleri kazanmasını sağlamıştır. Clinton, göreve başladığı ilk günden itibaren ülkede var olan ekonomik durgunluğa çare aramış ve bir dizi reformlar ile burada kayda değer bir başarı yakalamıştır.

Clinton yönetimi; dış politika alanında, Soğuk Savaş sonrası döneme uygun, tutarlı ve açık bir strateji uygulama niyeti ile işbaşına gelmiştir. Dış ve iç politika arasında yakın bağ kuran bu yaklaşım, Amerika'nın ancak içeride ekonomik ve sosyal bakımdan güçlü olması halinde siyasi alanda küresel liderlik rolü oynayabileceğini öngörmekte idi. Bu amaç doğrultusunda, Amerikan sermayesinin uluslararası sahada kendini göstermesine yönelik politikalar üretilmiştir. ABD yönetiminin temel hedefi, piyasa ekonomilerinin ve demokrasilerin mümkün olduğu kadar güçlendirilmeleri/genişletilmeleri ve bu ilkelere karşı çıkanlar ile mücadele etmektir.¹² Clinton, NATO'nun genişlemesinde etkin rol alarak, Amerika'nın dünya üzerindeki liderlik alanını genişletmiştir. Bosna müdahalesi (1995) ile zor kullanarak devletlerin, piyasa ekonomisine dönmesini sağlamıştır. Diğer yandan, Bosna müdahalesini "insani yardım" olarak nitelemiş ve NATO'nun genişlediği bu ortamda üyeler arasındaki bağları kuvvetlendirmiştir. Genişleme yanlısı tutum, ekonomik alanda da kendini göstermiş ve uluslararası sermaye kuruluşlarının etkinliğini artıracak politikalar tasarlanmıştır. Bütün bu gelişmeler ABD'yi dünya siyasetinin "vazgeçilmez gücü" yapmıştır.¹³

¹¹ Köni, Hasan, Amerika'nın Uluslararası Politikası, Ekim Yayınları, İstanbul 2007, s. 85.

¹² Kurtbağ, a.g.e., s. 319.

¹³ Brzezinski, Zbigniew ve Scowcroft Brent, Amerika ve Dünya – Amerikan Dış Politikasının Geleceğine Dair Konuşmalar, Profil Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 189-201.

Clinton'un başkanlığının ilk döneminde kaydettiği küresel ölçekli başarılar ve bütçe açığını düzeltmesi, ikinci kez seçilmesinde (1997) etkili olmuştur. Ekonomik refah artışı ve sosyal hayattaki iyileşme ile halkın desteğini alarak, dış politikada daha aktif bir uygulamaya gitmiştir. Realizme kayan ve reel politik kaygılara odaklanan bu yeni yaklaşım, ittifak bağlarının güçlendirilmesini ve ABD'nin dış politikadaki geleneksel ortakları ile birlikte çalışmayı salık vermekte idi. Kısaca ifade etmek gerekirse, Washington çıkarlarına uygun düştüğünde harekete geçmeli ve duruma müdahalede etmeliydi.¹⁴ Clinton, böylece güç odaklı dış politika izleme yoluna gitmiş ve bu anlamda küreselleşme olgusundan faydalanmıştır. Tahmin edilebilir ki, küreselleşme dünyada Amerikan hegemonyasına hizmet eden bir süreçtir. Bu bağlamda dünya bir köy, ABD ise buranın muhtarı olarak tahayyül edilmiştir.¹⁵

George W. Bush Dönemi (2001-2009) Yükselen Hareket - “Yeni muhafazakârlar”

Cumhuriyetçi Parti adayı George W. Bush, Demokrat Parti adayı Al Gore'u az bir farkla geçerek başkanlığa seçilmiştir. Oğul Bush, iktidara geldiği ilk yıllarda, ağırlığını dış politikadan ziyade iç politikaya vermiştir. Seçim propagandalarında alçakgönüllü bir dış politika taahhüdünde bulunan Bush, ilk zamanlarda bunu gerçekleştirmiştir. Fakat bu yaklaşım, hükümet içinde bir hizbi oluşturan ve seçim öncesi büyük bir seçim yatırımına giren yeni muhafazakâr kanadın görüşlerine pek uygun değildi. Onlara göre, Amerikan hegemonyası için aktif bir dış politika ve müdahalecilik zaruri idi. Amerika, dünyayı tek taraflı olarak (gerekirse zor kullanarak) dönüştürmeyi öngören bir söylemden hareket etmelidir. Bu sebeple dış politikada, askeri güç, temel araçların başında gelmelidir. BM ve NATO gibi çok taraflı oluşumlara karşı şüphecilik ve tek taraflılık prensibi elden bırakılmamalıdır. Dahası, Amerikan değerlerinin dünya çapında yayılması, ABD'nin küresel bakışının önemli bir parçası olarak algılanmalıdır. Bu kapsamda, Ortadoğu ve İslam dünyası da dönüştürülecek yerlerdendir.¹⁶

11 Eylül 2001 Saldırıları ve “Ortak Düşman-Terörizm” Yaklaşımı

Bush iktidarının ilk zamanlarında etkisiz olan yeni muhafazakârlar, 11 Eylül saldırıları sonrası dış politikanın şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaya başlamışlardır. ABD, 11 Eylül terör saldırılarını tüm dünyaya karşı yapılmış ilan ederek terör ile savaşında psikolojik etkenleri de devreye sokmuştur. Buna göre, saldırılar ile mücadele, dünyanın uygarlık ile barbarlık arasındaki imtihanı idi.¹⁷ Öte taraftan, Amerikan hegemonyasının tek taraflı ve askeri yöntemler ile sürdürülmesine dini ve ahlaki bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır. Bush bu doğrultuda görüşünü “[...] bu sadece Amerika'nın savaşı değil. Tehlikede olan sadece Amerika'nın özgürlüğü değil; bu dünyanın savaşı, bu uygarlığın savaşı [...]” şeklinde dile getirmiştir.¹⁸ “Terör ile savaş” söyleminin dillendirilmeye başlamasıyla birlikte Clinton'un “demokratik barış ve uluslararası adalet” vurgusu geride kalmış oluyordu. Bu durum Bush döneminde ABD'nin dış politika parametrelerinin değiştiğini ortaya koymaktadır. 11 Eylül saldırılarının saldırdığı korku ve yarattığı kargaşa ortamı, yeni yaklaşımın halk tarafından onaylanmasını kolaylaştırmıştır.

¹⁴ Kurtbağ, a.g.e., s. 320.

¹⁵ Eroğul, Cem, Çağdaş Devlet Düzenleri, Kırilangıç Yayınevi, Ankara 2006; Çimen, Ali, Tarihi Değiştiren Konuşmalar, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

¹⁶ Kurtbağ, a.g.e., s. 384.

¹⁷ Fukuyama, Francis, Neo-Conların Sonu Yol Ayrımındaki Amerika, Profil Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 78-97.

¹⁸ Kurtbağ, a.g.e., s. 393.

Terör ile mücadele, sadece saldırıyı gerçekleştirenler ile değil, onlara destek verenlerle de yürütülecektir. Bunun ilk örneği, Afganistan'da görülmüştür. Savaş, saldırıyı gerçekleştiren El Kaide ve ona destek veren Taliban rejimine karşı başlatılmıştır. Amerika bu savaşta öncü konumdadır ve arkasında koalisyon desteği bulunmaktadır. Savaş sonunda başkent Kabil işgal edilmiş, fakat Taliban rejimi tamamen sona erdirilememiştir. Amerika, bu müdahaleyi yetersiz bulmuş ve yeni muhafazakâr kanadın görüşleri doğrultusunda daha ilerilere götürmek istemiştir. Yani, ulusal güvenliğini sağlama güdüsü ile kendisine tehdit olarak gördüğü odaklar ile savaşmaya devam etmiştir. Nitekim 1 Haziran 2002'de Başkan Bush West Point'te yaptığı konuşmasında, düşmanı harekete geçmeden önce etkisiz hâle getirmeyi ABD'nin evrensel hakkı olarak gören "önleyici askeri müdahale doktrini" ilan etmiştir. Ona göre, "Teröre karşı yapılan savaş savunmayla kazanılamayacaktır. Savaş alanı düşmanın bölgesine götürülmeli, düşmanın planları bozulmalı ve ondan kaynaklanacak tehditler, ortaya çıkmalarına fırsat verilmeden etkisiz hâle getirilmelidir. Günümüz dünyasında, güvenliğe giden tek yol eylemden geçmektedir [...]".¹⁹ Bu açıklama, literatüre "Bush doktrini" olarak geçmiştir. Böylelikle Amerikan askeri gücü, Washington'un izlediği dış politikanın temel unsuru haline gelmiştir. Söz konusu doktrin, 20 Eylül 2002 tarihinde ABD'nin yeni "Ulusal Güvenlik Stratejisi" olarak açıklanmıştır. Bu belge; yeni Amerikan dış politikası açısından tehdit oluşturduğu düşünülen düşman devletler ya da teröristlere karşı önleyici askeri operasyonlar düzenlenmesi; herhangi yeni bir rakip gücün ortaya çıkmasını önleyecek biçimde, ABD'nin küresel askeri üstünlüğünün daima muhafaza edilmesi; çok taraflı iş birliğine bağlılıktan söz edilmesi, ama gerektiğinde ABD'nin tek taraflı harekete geçebileceğinin vurgulanması; demokrasi ve insan haklarının tüm dünyada (özellikle İslam dünyasında) yaygınlaştırılması gibi politikaları salık vermiştir.

İkinci Irak Müdahalesi- Küresel Hegemonyadan Küresel İmparatorluğa

"Bush doktrini" bağlamında Irak, İran ve Kuzey Kore şer eksenine yerleştirilmiş ve bu ülkelere karşı çatışmacı bir söylem kullanılmıştır. Amerikan ve İngiliz hükümetleri, Irak'ın elinde bulundurduğunu varsaydığı kitle imha silahları ile birçok ülkeyi tehdit ettiğini öne sürerek, bu ülkeye 20 Mart 2003 tarihinde savaş başlatmışlardır. Bu savaşa, küçük çaplı bir ülke grubu destek vermiştir. Hatta bu devletler, kendi kamuoylarını ikna etmede bile güçlük çekmişlerdir. Uyguladığı tek taraflı politikalar, Amerika'ya karşı tepkilerin günden güne artmasına yol açmıştır. Avrupalı ülkeler daha çok diplomatik yolların denenmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir.²⁰ I. Körfez Savaşı'nda tecrübe edilen uluslararası kamuoyu desteğinin bu müdahalede görülmemesinin sebepleri olarak Amerika'nın zora dayanan politikası ve hegemonyasını arttırma isteği zikredilmektedir.²¹ Afganistan ve Irak savaşları, ABD'nin kapitalist hegemonyadan küresel imparatorluğa (global empire) geçişinin bir göstergesi addedilmektedir. Bu hareket tarzı şöyle eleştirilmektedir: ABD'nin tasarladığı politikalar özgürlük değil, Amerikan yayılcılığıdır. ABD, gittiği yere askeri gücünü götürerek, oradan çıkmamaktadır. O coğrafyada, devasa askeri üsler kurarak, bölgeyi kontrol altına almaya çalışmaktadır.²²

¹⁹ Aynı yerde, s. 403-404.

²⁰ Brezinski/Scowcroft: a.g.e., s. 239.

²¹ Leonard, Mark, Why Europe Will Run the 21st Century, PublicAffairs, New York 2005.

²² Bölme, Selin M., İncirlik Üssü. ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ve “Düzenleyen” Amerika

Bush yönetimi, Irak operasyonunun akabinde, Fas'tan Orta Asya'ya kadar uzanan büyük Orta Doğu'nun ve İslam coğrafyasının demokratikleşmesi ve küreselleşmeye eklenmesi projesini açıklamıştır. BOP, Haziran 2004'teki G-8 Zirvesi'nde “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi” adını almıştır. Bölgede istikrarın tesis edilmesi, Filistin-İsrail anlaşmazlığının çözülmesi, teröre destek veren ülkeler ile mücadele ve bölgede serbest piyasa modeli çerçevesinde ekonomik ve siyasi gelişmelere destek verilmesi, bu projenin öngörülen hedefleri olarak açıklanmıştır.²³ Bu projenin merkezinde, Orta Doğu'ya özgürlük ve demokrasi götürülmesi ile terörizmin kaynağının kurutulacağı ve yoksulluğun sona erdirileceği varsayımı yatmaktadır. Bölgedeki ekonomik, sosyal ve siyasi koşulların, radikalizmin ve köktendinci eğilimlerin yayılmasında etkili olduğu vurgulanmıştır. Yukarıda açıklanan amaçlar doğrultusunda, gerektiğinde askeri yöntemler kullanılabilir. BOP'ye ilişkin genel kanı, Bush ABD'sinin üslubunun çatışmacı olduğu gerekçesi ile -zikredilen coğrafyalarda demokratik dönüşüm genel anlamda desteklenmekle birlikte- kabul görmediği yönündedir.²⁴

İkinci G. W. Bush Dönemi: Artan Baskıcı Politika ve Gerileyen Amerikan Gücü

2004 seçimlerinde ikinci dönem için vize almayı başaran oğul Bush, dış politikada radikal bir değişikliğe gitmemiştir. Bu süreç içerisinde hükümetin dış politikalarını belirlemede etkin olan yeni muhafazakâr kanada olan güveni, onların geliştirdiği politikaların başarısız olması ve küresel çapta (müttefiklerinde bile) Amerikan düşmanlığını artırdığından dolayı azalmıştır.²⁵ Ancak Bush'un, bu kanadın etkisinden tam anlamıyla kurtulduğu söylenemez. Kaldı ki bu durum kendini 2006 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde göstermişti. Çünkü bu belge birçok özelliği ile 2002 yılındaki belge ile örtüşmektedir: Terörizm ile mücadele ve tiranlıklara karşı özgürlüğü teşvik etme gibi hususlar, yeni stratejide de ABD'nin öncelikleri arasında yer alırken; dünya barışına yönelik başlıca tehdidin “totaliter ideoloji” ile İslamcı terörizmden kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bu tehdide karşı, ABD'nin hâlâ savaş halinde olduğunu savunan belge, “militan İslami radikalizme karşı verilen savaş, 21. yüzyılın başlangıcının en büyük ideolojik mücadelesidir ve teröristlere karşı verilen bu çetin mücadelede tüm büyük güçler aynı taraftadır,” gibi iddialı bir söylem kullanmaktadır.²⁶ Bu döneme hakim olan sloganlardan biri de “ya bizimlesiniz ya bize karşı” şeklinde hafızalarda yerini almıştır.

Hülasa, sahip olduğu güce dayanarak 11 Eylül sonrasında yaptığı diplomatik hatalarla Bush döneminde ABD etkisini kaybetmeye başlamıştır.²⁷ Todd'a göre, ABD uluslararası kamuoyunda Clinton döneminden gelen sempatisini yitirmiştir.²⁸ Bunun haricinde Avrupa, Rusya, Japonya ve Çin gibi küresel aktörleri denetimi altında tutamaz hale gelen Amerika, dünyaya tek başına hâkim olma mücadelesinde bu dönemde tek egemen olma pozisyonunu kaybetmiştir.²⁹

²³ Kurtbağ, a.g.e., s. 460.

²⁴ Brezinski/Scowcroft: a.g.e., s. 51.

²⁵ Fukuyama, a.g.e., s. 181.

²⁶ Kurtbağ, a.g.e., s. 470.

²⁷ Wallerstein, Emmanuel, Amerikan Gücünün Gerileyişi – Kaotik Bir Dünyada ABD, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s.15.

²⁸ Todd, Emmanuel, İmparatorluktan Sonra – Amerikan Sisteminin Çöküşü, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 68.

²⁹ Todd, a.g.e., s. 77.

ABD Dış Politikasında Obama Dönemi - Diyalog ve Değişme

2008 yılında başlayan ekonomik kriz ile birlikte Cumhuriyetçiler halkın desteğini kaybetmiştir. Kasım 2008'deki seçimleri Demokrat Parti adayı Barack Hussein Obama kazanmış ve ABD'nin 44. başkanı olmuştur. Bu iktidar değişikliğinde, Bush yönetiminin siyasi, sosyal ve ekonomik politikalarda kendinden bekleneni veremeyişi ve reformların yapılamamış olması önemli bir rol oynamıştır. “yes, we can” yaklaşımı, Obama'ya, gerekli olan halk desteğini temin etmeye yetmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun (MÖ 27-476) yıkılmasından sonra dünya siyaseti genellikle “çok kutuplu” (multipolar) ya da “güçler dengesi” (balance of power) prensipleri etrafında şekillenmiştir. SSCB'nin 1991'de yıkılışına kadar, bu sistemler geçerli olagelmıştır. 1991'den sonraki ilk on yıl boyunca Bill Clinton'un başarısı ile dünya “iyi huylu hegemon dönemini” tecrübe edilmiştir. Ancak bu dönem, 11 Eylül saldırılarını müteakiben kapanmıştır. 11 Eylül sonrası ABD, 20. yüzyılın başlarından itibaren izlediği çok yönlü politikayı terk ederek, tek yönlü bir yaklaşıma yönelmiştir. Afganistan ve Irak savaşları ile birlikte yaşanan süreç, ABD dış politikasının yeni boyutunun teyidi olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak 20. yüzyıl içerisinde uluslararası alanda yapmış olduğu tüm girişimlerde NATO, BM, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) gibi uluslararası yapılar ile eşgüdüm içerisinde hareket etme yönteminden vazgeçilmiştir. Bu sebeple, Obama'nın ABD'nin yeni başkanı olarak seçilmesi, Bush yönetiminin dış politikasına getirilen eleştirilerden dolayı sadece Amerikan halkında değil, tüm dünyada bir değişim beklentisi yaratmıştır. Öte yandan, ABD'nin dış politikasında önceki dönemlerden farklı bir paradigmaya geçilmeyeceği tezi/tenkidi gözlemlenebilmektedir.³⁰

Obama'nın izleyeceği dış politika ilkeleri; demokrasi ve insan haklarının önceliği, Amerikan değerlerinin askeri yolla da savunulabileceği, uluslararası örgütlerin uluslararası sorunların çözümlenmesinde yetersiz kaldığı ve güçlendirilmesi gerektiği ve toplum mühendisliği yapılamayacağı gibi hususlar bulunmaktadır.³¹ Ayrıca Obama'nın siyasal öncelikleri; hükümetler arası işbirliğinin en üst düzeye çıkarılma isteğinin vurgulanması, terörizmle mücadele konusunda Obama idaresinin sertlik ve diplomasi arasında bir denge sağlama çabası, terörizm tehdidine karşı küresel mücadele yürütülmesi, nükleer silahların yaygınlaşmasını önlemeye yönelik geniş bir ittifak ve güvenlik alanı yaratılması, Bush döneminin jeopolitik bakış açısı yerine jeoekonomik bir yaklaşıma geçilmesi ve Amerika'nın moral politik açıdan dünyadaki itibarını yeniden kazanması şeklinde sıralanabilir.”³²

Diğer yandan şayet Obama değil de McCain seçilseydi dahi, Amerikan siyasetinde kimi değişikliklerin yapılması elzem idi. Bu yeni dönemde, Amerika tek taraflı dış siyasal tavrını bırakıp, ittifaka önem veren bir anlayış geliştirmiştir. Böylece Amerika'nın 11 Eylül sonrası farklılaşan diplomasisinde diyalog dönemi yeniden başlanmıştır.

Obama'nın ABD başkanlığına seçilmesine ilişkin çıkarımlar, ABD'nin Soğuk Savaş akabinde izlediği dış politika-yeni küresel dengeler-Amerika'nın yeni küresel dengelerdeki yeri üçgeninde değişimin şart olduğu noktasında birleşmektedir. Bu hususta, Hindistan ve Müslüman kökenli Amerikalı düşünce adamı Zakaria son 500 yılda dünyada “üç tektonik güç değişikliği” tezini ortaya atmaktadır: Birincisi, 15. yüzyılda başlayıp 18.

³⁰ Özyurt, Ahu, Obama Bir Kusursuz Fırtına, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s. 17.

³¹ Obama, Barack, “Renewing American Leadership”, Foreign Affairs, Temmuz/Ağustos 2007.

³² Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM), Şubat 2009, Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, <http://www.busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/040209obama-donemi-bolgesel-yaklasimlar.pdf> (04.4.2012), s. 4-9.

yüzyıl sonlarında hızlanan bir süreç ile Batı dünyasının ortaya çıkmasıdır. İkincisi, 19. yüzyılın sonlarında ABD'nin yükselişidir. O'na göre, ABD sanayileştikten hemen sonra, Roma İmparatorluğu'ndan bu yana dünyanın en etkin ülkesi ve diğer tümünün toplamından daha güçlü olan tek ülke olmuştur. Öyle ki, bu ülke 20. yüzyılda küresel ekonomi, siyaset, bilim ve kültüre mührünü vurmuştur. Son 20 yılda ise, ABD'nin bu üstünlüğü rakip tanımamıştır ve modern tarihte bunun başka bir örneği bulunmamaktadır. Üçüncüsü ise, şu anki "post-Amerikan dünya düzeni" ki, burada "Batı'nın yükselişine" (Rise of the West) karşılık; Asya'nın en görünür hali ile dünya sahnesine çıkmasıdır. Yani artık Batı'dan geri kalan dünyanın yükselişine (Rise of the Rest) tanıklık edilmektedir. Ne var ki bu değişim, Amerikan İmparatorluğu'nun çöküşünden ziyade Amerikan İmparatorluğu'nun merkezine yerleşeceği bir küreselleşme çağını anlatmaktadır.³³ Yazar ayrıca, Huntington'ın, Amerika'nın küreselleşmedeki merkezi rolüne dikkat çektiğini ve bu çağı "çok-kutupluluk" (multi-polarity) olarak tanımladığını aktarmaktadır. Çinli jeopolitik kuramcılar ise bu dönemi, "birçok güç ve tek süper güç" olarak anlamlandırmaktadır. Buna göre, birçok güç içinde Çin de yer almaktadır; fakat halen süper güç Amerika'dır. Obama, tam da birçok güç ve tek süper güç yaklaşımı ile betimlenen dönemin aradığı ve ABD'yi bu yeni döneme uyarlayacak ABD Başkanı olarak görülmektedir. İşte Amerika çökmek bir yana; tam da açılan bu yeni döneme uyum sağlama yeteneği gösteren, değişebilen bir güç olduğu için siyah bir Başkan seçebilmiştir.

Obama bugüne kadar, ekonomide mali politikalara yoğunlaşmış ve başarı kazanmıştır. Dış politikasının yoğunlaştığı bölgeler ise; Orta Doğu³⁴, Balkanlar ve Karadeniz-Kafkasya olmuştur. Bu nedenlerden dolayı başkanlığa ikinci kez seçilmesi sürpriz olmayacaktır.³⁵

Obama ABD'si ve Ak Parti Türkiye'si

AK Parti, ideolojik bakımdan Milli Görüş Hareketine dayanan yenilikçi kanadın 2001 yılında kurmuş olduğu siyasal bir partidir. AK Parti daha başlangıçta, 1997'de kapatılan Refah Partisi'nin (RP) kimi hatalarından ders çıkararak, sistemin içerisinde kendisine yer edinmek isteyen muhafazakâr Müslümanların toplandığı önemli bir adres olmuştur.³⁶ Saadet Partisi'nin İslam Birliği ve İslami NATO yaklaşımına karşılık, AB merkezli bir dış politika kavramsallaştırılmıştır. AK Parti'nin ortaya çıkışının/dönüşümünün izleri, RP iktidarından (1996-1997) ve 28 Şubat (1997) sürecinden çıkardığı tecrübelerde aranmalıdır.³⁷ Böylece Ak Parti başörtüsü, kuran kursları, imam hatip okulları gibi muhafazakâr Müslümanların sorun olarak gördükleri konuları, sistemin "militan laiklik prangasından, ancak AB sürecinde olgunlaştırılabilecek demokratik standartlar ile kurtarabilirdi. AK Parti'nin kurucuları genel olarak bu düşüncelere sahip politikacılar.³⁸ 2001 yılında iktidar olabileceğini hisseden AK Parti yönetimi, 2002 seçimlerinde Milli Görüş ideolojisinin haricinde "Demokrat Parti (Menderes) ve Anavatan

³³ Zakaria, Fareed, The Post-American World. And the Rise of the Rest. Penguin Boks, London 2008.

³⁴ Obama, ABD ordusunu Irak'tan çekmiştir. Çekilen ordu Afganistan, Basra Körfezi gibi yakın bölgelerde konuşlandırılmıştır.

³⁵ NTVMNSNBC, 07 Şubat. 2012, Obama: İkinci dönemi hak ediyorum, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25319959/> (8.5.2012).

³⁶ Aydın, Ertan/Dalmış, İbrahim, The social bases of the Justice and Development Party, iç: Cizre, Ümit, Secular and Islamic Politics in Turkey. The making of the Justice and Development Party, Routledge, London ve New York 2008, s. 221.

³⁷ Yavuz, M. Hakan, Islamic Political Identity in Turkey, Oxford University Pres, New York 2003, s. 241.

³⁸ Çınar, Menderes, Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık, Dipnot Yayınları, Ankara 2005, s. 87.

Partisi (Özal) geleneğinden gelen ve merkez sağda yer alan kültürel milliyetçi isimleri de kadrosuna katarak daha geniş bir yelpazeye hitap edebilecek duruma gelmiştir.³⁹

AK Parti 2002’de göreve geldiğinde, Türkiye’nin Batı dünyası ile ilişkilerini devam ettirme noktasında ikilemler yaşamamıştır. Bu tavır, AK Partiye uluslararası kamuoyunda “İslamcı” imajından kurtulup, “sistem partisi” olarak kabul görme ve destek kazanmasında yardımcı olmuştur.⁴⁰ Dahası, Türkiye’nin 1980’lerde başlayıp, 1990’larda devam eden küreselleşme süreci ile bütünleşmesini AK Parti gerçekleştirecektir. Yani Türkiye’de ANAP döneminde başlatılan yeni liberal dönüşümü AK Parti devam ettirecektir.⁴¹ Üstelik AK Parti, Davutoğlu ile yeni bir dış politika yaklaşımı benimsemiştir. Bu yeni bakışa göre Türkiye, sadece stratejik önemine dayalı bir dış politika anlayışından uzaklaşmalıdır. Tarih ve coğrafya derinliğini temel alan bir tercihe yönelmelidir. Bunun temel dayanakları komşularla sınırsız problem, çok boyutlu dış politika ve Türkiye’nin tarih ve coğrafyasından kaynaklanan bölgesel sorumluluğunun kabulüdür.⁴² Bu yaklaşımda -istikamet değişmemekle birlikte- AB ve ABD ile ilişkiler, Türk dış politikasının ana eksenini oluşturmaktadır. Fakat kimi bilim adamları, AK Parti hükümetlerinin çok boyutlu ve aktif dış politika izlediği ve bundan dolayı da AB ile ilişkilerin yoğunlaştığı yolundaki yorumların tartışmaya açık olduğunu savunmaktadırlar.⁴³

Obama’nın Başkan seçilmesi öncesi ve sonrasında Türk siyaset bilimcilerin ve dış politika analistlerinin akıllarındaki en önemli konu, hiç şüphesiz Türk-Amerikan ilişkilerinin muhtemel seyriydi. İfade edilebilir ki, Obama dönemi, Bush ABD’sinde krize kadar gitmiş Türkiye-Amerika ilişkileri için yeni bir başlangıç olmuştur.⁴⁴ Burada ABD-Türkiye ilişkilerine ilişkin Obama’nın 2009 Nisan’ında Türkiye ziyaretinde yaptığı konuşmasından bir kesit aktarılacak olursa: “Türkiye [...] eski medeniyet ve yeni ulus devletlerin birlikte barındığı, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye önem veren, canlı ekonomisi olan, NATO üyesi ve çoğunluğu Müslüman olan, bu anlamda özgün bir yere sahip olan bölgesel ve stratejik bakımdan önemli bir ülkedir [...] Türkiye ile birlikte çalışmak Müslüman dünyası ile Batı dünyası arasında birleşmeyi sağlayacak ve bizi refah ve güvenliğe götürecektir.”⁴⁵

AK Parti ile Obama ABD’sinin Orta Doğu siyasetinde genel anlamda neden aynı şekilde düşündükleri şu şekilde açıklanabilir. ABD, İslam dünyasındaki otokratik rejimlerin yerine demokratik sistemlerin kurulmasını ve daha küresel ekonomik yapıların şekillendirilmesini arzularken; AK Parti, bu ülkelerin (gerekirse İslamcı olarak görülen gruplara bile) demokratikleşmelerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. AK Partinin diğer bir düşüncesi ise, AB ülkelerinin Müslümanlık ile ilgili problemleri çöz(e)memesi (İslam düşmanlığının artması gibi) ve İslam’ı kendi toplum sistemleriyle yeterince bütünleştirememesidir. Oysa Obama yönetimindeki ABD, Irak ve Afganistan işgalleri ile tepkisini çektiği İslam dünyası ile ilişkiler geliştirmek istemektedir. Türkiye’nin AB

³⁹ Akdoğan, Yalçın, Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 104.

⁴⁰ Kahraman, H. Bülent, Türk Sağı ve AKP, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007, s. 107.

⁴¹ Duru, Bülent ve Uzgel, İlhan, AKP Kitabı. Bir Dönüşümün Bilançosu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009.

⁴² Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

⁴³ Dağı, Zeynep, AK Partili Yıllar. Doğudan Batıya Dış Politika, Zeynep Dağı (Ed.), Orion Yayınevi, Ankara 2007, s. 8; Duran, Burhanettin, “JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation”, in: Yavuz, M. Hakan: The Emergence of a New Turkey. Democracy and the AK Party, The University of Utah Press, Salt Lake City, UT 2006, s. 294.

⁴⁴ Kuntay, Burak, Dünya, 14 Ağustos 2010, Türk-Amerikan İlişkileri Nereye Gidiyor?, <http://newsletter.kobiden.com/turk-amerikan-iliskileri-nereye-gidiyor-97537yy.htm> (14.8.2010).

⁴⁵ Obama, Barack, Türk-Ermeni müzakeresini saptırmamalıyız, <http://www.cnnturk.com/2009/turkiye/04/06/obama.turk.ermeni.muzakeresini.saptirmamaliyiz/521197.0/index.html> (8.04.2009).

üyeliğini de destekleyen ABD (Obama), bu yüzden Sarkozy gibi bazı Batılı liderler ile karşı karşıya gelmiştir. Dahası, ABD yönetimi, -Türkiye’de pek olumlu şekilde algılanmayan⁴⁶- BOP isimli bir proje ile Orta Doğu bölgesinde yükselişte olan radikal İslam’ın önünü kesmek istemektedir. Bu çerçevede, Türkiye, demokrasi ve İslam’ı birleştirebilmiş sistemi ile diğer Müslüman toplumlara model olabilir ve İslamcı gelenekten doğan fakat diyalog ve uzlaşmaya açık bir AK Parti bu hedefe ulaşmak için önemli bir rol üstlenebilirdi. Böylece, ABD-Türkiye/AK Parti ilişkisi, stratejik ortaklıktan model ortaklığa geçmiştir.⁴⁷ Bu süreci İsmail Küçükkaya şu şekilde yorumlamaktadır:

“Türkiye’nin uzun ve yorucu Batı yolculuğunda iki hayati istasyon [vardır]. AB’nin lokomotifi ve [Türkiye’nin önündeki] engel Paris ile 'medeniyetler arası çatışmayı eritme adına' [Türkiye’ye] destek veren ABD. İnsanı düşündüren serüvenler[...] Aynı zamanda kaygı verici ve hayrete düşürücü çekişmeler, kesişmeler ve ayrışmalar. AB ve ABD arasında nasıl da bir bakış açısı oluştu, Türkiye’ye yönelik. Erdoğan da aslında bir tarafta durumu idare edip, ABD ile yakınlaşma stratejisine döndü.”⁴⁸

BOP olarak tarif edilen coğrafyada Aralık 2010’dan bu yana büyük halk ayaklanmaları yaşanmaktadır. Tunus’ta Muhammed Bouzazi’nin kendini yakması ile başlayan süreç “Arap Baharı” olarak adlandırılmaktadır. Bu başkaldırının temelinde yatan sebeplerin siyasi yozlaşma, işsizlik, enflasyon, yolsuzluk ve kötü yaşam şartlarından kaynaklandığı bilinmektedir. Mısır, Libya, Yemen, Cezayir ve Ürdün’ü derinden etkisi altına alan bu demokratikleşme rüzgârında ABD yönetimi tarafından Başbakan Erdoğan’ın isabetli bir rol oynayabileceği genel olarak kabul görmüştür. Türkiye ve AK Parti’nin, bu ülkelerin demokratik dönüşümünde gösterdiği etki, Erdoğan’ın Tunus, Mısır ve Libya gezilerinde kendini göstermiştir. AK Parti liderinin bölgede yaptığı laiklik vurgusunun, Batı dünyasında olduğu kadar Türkiye’de de partiye şüphe ile bakan kesimler üzerinde olumlu bir tesir bıraktığı ileri sürülebilir.⁴⁹ Esasında BOP, Arap entelektüelleri ile yapılan toplantılar sonucu uygulamaya konmuştur.⁵⁰ AK Parti Türkiye’si “Arap Baharı”nda ABD, Arap entelektüelleri ve Türkiye hatlarında -eleştirileri ile birlikte- genel anlamda bir esin kaynağı olarak görülmektedir. AK Parti’nin dış politikasının kimi detayları -eğer bütün bu etkenler denklemin dışında bırakılırsa- tek başına anlaşılabilir. AK Parti, böylece, İslamcı/Osmanlıcı bir yaklaşım ile Arap dünyasına yönelmekle ve Türkiye’yi Batı’dan koparmakla itham edilebilmektedir. Bu (oryantalist bir karakter çizen) yanılısma, önce

⁴⁶ Uzgel, İlhan, Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele, Mülkiye Dergisi, Cilt XXX, 2009, Sayı: 252, s. 74. BOP ile ABD’nin Orta Doğu haritasını yeniden şekillendirmeyi hedeflediği ve bu doğrultuda bölge ülkelerinin dönüştürülmesinde Türkiye’den de faydalanılmak istediği gerekçesiyle İşçi Partisi’nden, Türkiye Komünist Partisi’nden, Saadet Partisi’nden, dönem dönem Milliyetçi Hareket Partisi’nden ve hatta Cumhuriyet Halk Partisi’nden eleştiriler gelmektedir. Buna karşılık, iktidar partisi sınırların değil otokratik rejimlerin değişmesi kapsamına inisiyatif alındığını dile getirmiştir.

⁴⁷ Nureddin, Muhammed, Radikal, 12 Eylül 2011, Türkiye Obama’nın sağ kolu, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=931198&Date=12.09.2011&CategoryID=99>. (15.09.2011).

⁴⁸ Küçükkaya, İsmail, Akşam, 23 Eylül 2009, Erdoğan’ın Amerika dosyası, http://www.aksam.com.tr/2009/09/23/yazar/14414/ismail_kucukkaya/erdogan_in_amerika_dosyasi.html (23.9.2009)

⁴⁹ Çandar, Cengiz, Radikal, 16 Eylül 2011, Başbakan’ın zafer turu ve laiklik mesajının adresi, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazar&Date=&ArticleID=1063490&CategoryID=98> (16.9.2011) Belirtmek gerekirse, Mısır başta olmak üzere “Arap Baharı” yaşayan pek çok ülkede büyük destekçisi bulunan “Müslüman Kardeşler”, bu konuşmaya mesafeli yaklaşmıştır.

⁵⁰ Mustafa Aydın ile İstanbul’da yapılan mülakat, 01 Haziran 2011.

“Türkiye nereye gidiyor?” ve ardından “Türkiye’yi kim kaybetti?” gibi sorular ile kendini Batı medyasında az çok göstermiştir.

Diğer yandan Türkiye’nin bu bölgede oynadığı rol, bazı küresel (Rusya ve Çin) ve bölgesel (Suriye) aktörler tarafından şüpheyle karşılanmaktadır. Söz gelimi Suriye ile Türkiye’nin 2005-2010 arası dönemde kurmuş olduğu ilişkiler tersine dönerek, model ortaklık ve bölgesel ekonomik bütünleşme işlememiştir. Ali Bulaç, bu ülkeye karşı izlenen Türk dış politikasını aşağıdaki şekilde eleştirmektedir:

“[Önceleri] İran’la ilişkiler üst seviyeye çıktı, Irak ve Suriye ile ortak bakanlar kurulu oluşturma noktasına geldi. Körfez ülkeleriyle umut verici ilişkiler geliştirildi. Mısır ve Tunus’ta toplumsal ayaklanmalarda ilham kaynağı oldu, tabii bu ekonomiye de olumlu yansıdı [...] fakat hükümet daha sonra Libya’daki NATO operasyonlarına destek verdi, Suriye’deki muhalefetin askerleşmesinin önüne geçilemedi; Lübnan’da yanlış kart kullanıldı; Irak’ta Şii çoğunluk ve yüzde 62’lik Türkmen nüfusa rağmen eski Baasçı sözde Sünni iktidar hülyasına kapılanlara arka çıkıldı. Böylelikle bölgedeki kapılar kendi [hükümetin] yüzüne kapanmıştır.”⁵¹

Sonuç

Amerikan siyaseti farklı zamanlarda köklü yenilikler geçirmiştir. Buna karşın, kimi dönemlerde hükümet değişikliklerine rağmen dış politikada köklü değişikliklere gitmeden yoluna devam etmiştir. Genel olarak bakıldığında Washington’un dış politikasında iki temel özellik göze çarpmaktadır. Bunlar müdahalecilik-yalnızcılık ve moral politik-real politik şeklinde özetlenebilir.

Amerika -tarihte ve günümüzde- egemenliğini tehdit eden her şeyi tehlikeli olarak görmüş ve görmektedir. 1930’lu yıllarda dünyada otoriter-totaliter rejimlerin yaygınlaşmasından, demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi ilkelerini benimsemiş olan Amerika’nın hoşnut olması beklenemezdi. Böylece II. Dünya Savaşı’ndan sonra küresel ölçekte bir güç haline gelen ABD dünya çapında etkinliğini arttırmak amacıyla müttefiklerinin sayısını yükseltme çabası içerisine girmiştir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemde, ABD/Batı bloku ve SSCB/Doğu bloku birbirleriyle Vietnam meselesinde olduğu gibi kıyasıya bir rekabetin içine girmişlerdir.⁵² Vietnam Savaşı’nda elde edilen başarısızlık Amerikan tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. İşte yenilgiyi kabul etmeyen ve daha fazla güce ihtiyaç olduğunu düşünen muhafazakârlar böyle bir konjonktürde yükselişe geçmişlerdir. Soğuk Savaş’ın bitişi aynı zamanda ABD’yi dünyanın tek hegemon gücü yapmıştır. Örneğin uluslararası kurumlar ABD’nin arzuladığı kararı almasalar bile, ABD çoğu zaman kendi kararını uygulayabilmektedir. Bu bağlamda, 11 Eylül terör olaylarının önemli bir etkisi olmuştur. Akabinde Başkan Oğul Bush’un hukuksal dayanağı olmayan askeri müdahaleleri sonucu, dünya genelinde anti-Amerikan eğilimler tavan yapmıştır. Bu yüzden Amerikan yönetimi, yeni başkanla yeni bir strateji benimsemek durumunda kalmıştır.

Bu noktada -makalenin ikincil hedefinde dillendirildiği gibi- ABD’nin kabullerinden bir tanesi, başını çektiği Batı dünyasına ciddi bir güç alternatifi yaratabilecek

⁵¹ Bulaç, Ali, Zaman, 21 Ocak 2012, Dış politikada acı gerçek!, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?jsessionid=28C8776A68ACC750DFE9E7D4C494605C?yazino=1232850> (21.1.2012)

⁵² Vietnam Savaşı, Doğu bloku ülkeleri olan Kuzey Vietnam, Çin Halk Cumhuriyeti ve SSCB ile ABD ve destekçisi, antikomünist Güney Vietnam arasında yaşanmıştır. Kore Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş döneminin ikinci sıcak çatışması olmuştur. ABD ordusu 1963’ten 1973’e kadar savaşa dahil olmuş ve 60.000 askerini kaybetmiştir.

Çin-Hindistan-Rusya ekseninde geriye düşmemek için, İslam dünyasının kazanılması gerektiğidir. Bu bağlamda, Türkiye ve hükümetteki AK Parti'ye önemli bir rol atfedilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye-ABD ilişkilerinde Obama döneminde de Türkiye için fay hatları olan PKK, Kuzey Irak, Kıbrıs ve "Ermeni Soykırımı" meseleleridir ki bu konularda yaşanan görüş ayrılıkları zaman zaman tansiyonu yükseltebilmektedir. Irak Savaşı'nda yaşanan tezkere sorununda (2003) veya İran'ın nükleer güç elde etme meselesinde (2010) görüldüğü gibi, Türkiye, dış politika reflekslerinde kimi zaman diğer küresel aktörler ile alternatifler oluşturma ve çok ayaklı küresel/bölgesel formüller geliştirme stratejisine ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, Obama döneminde uygulanan politikalar, Amerika'nın dünya üzerindeki konumunu yeniden belirlemektedir. ABD'nin 2012 Kasım'ında yapacağı başkanlık seçimleri, bu yönden, anlatılanların da bir oylanması olacaktır. Makalenin girişinde uluslararası ilişkiler teorilerinden hareketle yöneltilen sorunun ABD özelinde cevabına ilişkin, bu süreçte "Obama romantizmi" kadar, pragmatizm ile harmanlanmış "Obama realizmi"nin de tedavülde olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye ise, küresel siyasetin çok odaklı olduğunu, rasyonalizm düzleminde reel siyasetinin merkezine alma sıkıntıları yaşamaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, Yalçın, Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.
- Armaoğlu, Fahir, 20. yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I: 1914 – 1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Ankara 1991.
- , 20. yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt II: 1980 – 1990, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.
- Aydın, Ertan ve Dalmış, İbrahim, “The social bases of the Justice and Development Party”, in: Cizre, Ümit, Secular and Islamic Politics in Turkey. The making of the Justice and Development Party, Routledge, London ve New York 2008.
- Bölme, Selin M., İncirlik Üssü. ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM), Şubat 2009, Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, <http://www.busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/040209obama-donemi-bolgesel-yaklasimlar.pdf> (04.4.2012).
- Brzezinski, Zbigniew, İkinci Şans – Üç Başkan ve Amerikan Süper Gücünün Krizi, İnkılap Yayınları, İstanbul 2008.
- Brzezinski, Zbigniew ve Scowcroft Brent, Amerika ve Dünya – Amerikan Dış Politikasının Geleceğine Dair Konuşmalar, Profil Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Bulaç, Ali, Zaman, 21 Ocak 2012, Dış politikada acı gerçek!, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do;jsessionid=28C8776A68ACC750DFE9E7D4C494605C?yazino=1232850> (21.1.2012).
- Buzan, Barry, The United States and the great powers: world politics in the twenty-first century, Polity Pres, Cambridge 2004.
- Çandar, Cengiz, Radikal, 16 Eylül 2011, Başbakan'ın zafer turu ve laiklik mesajının adresi, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazar&Date=&ArticleID=1063490&CategoryID=98> (16.9.2011).
- Çınar, Menderes, Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık, Dipnot Yayınları, Ankara 2005.
- Çimen, Ali, Tarihi Değiştiren Konuşmalar, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.
- Dağı, Zeynep, “Giriş, AK Partili Yıllar”. iç: AK Partili Yıllar. Doğudan Batıya Dış Politika, Zeynep Dağı (Ed.), Orion Yayınevi, Ankara 2007.
- Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2001.
- Duran, Burhanettin, “JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation”, in: Yavuz, M. Hakan: The Emergence of a New Turkey. Democracy and the AK Party, The University of Utah Press, Salt Lake City, UT 2006.
- Duru, Bülent ve Uzgel, İlhan, AKP Kitabı. Bir Dönüşümün Bilançosu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009.
- Ehrman, John, The Rise of Neoconservatism: Intellectual and Foreign Affairs 1945—1994, Yale University Press, New Haven, CT 2005.
- Eroğul, Cem, Çağdaş Devlet Düzenleri, Kırılmaç Yayinevi, Ankara 2006.
- Fukuyama, Francis, Neo-Conların Sonu Yol Ayrımındaki Amerika, Profil Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul 2000.
- Kahraman, H. Bülent, Türk Sağ ve AKP, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007.
- Kissenger, Henry, Does America Need a Foreign Policy?: Toward a Diplomacy for the 21st Century, Simon and Schuster, New York 2001.
- Köni, Hasan, Amerika'nın Uluslararası Politikası, Ekim Yayınları, İstanbul 2007.

- Kurtbağ, Ömer, Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi – Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2007.
- Küçükkaya, İsmail, Akşam, 23 Eylül 2009, Erdoğan'ın Amerika dosyası, http://www.aksam.com.tr/2009/09/23/yazar/14414/ismail_kucukkaya/erdogan_in_amerika_dosyasi.html (23.9.2009).
- Küntay, Burak, Dünya, 14 Ağustos 2010, Türk-Amerikan İlişkileri Nereye Gidiyor?, <http://newsletter.kobiden.com/turk-amerikan-iliskileri-nereye-gidiyor-97537yy.htm> (14.8.2010).
- Lefebvre, Maxime, Amerikan Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Leonard, Mark, Why Europe Will Run the 21st Century, PublicAffairs, New York 2005.
- Lewis, Bernard, Ortadoğu, Arkadaş Yayınları, Ankara 2005.
- Meredeth, Robyn, The Elephant and the Dragon: The Rise of India and China and What it Means to All of Us, W. W. Norton, New York 2007.
- NTVMSNBC, 07 Şubat. 2012, Obama: İkinci dönemi hak ediyorum, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25319959/> (8.5.2012).
- Nureddin, Muhammed, Radikal, 12 Eylül 2011, Türkiye Obama'nın sağ kolu, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=931198&Date=12.09.2011&CategoryID=99>. (15.09.2011).
- Obama, Barack, “Renewing American Leadership”, Foreign Affairs, Temmuz/Ağustos 2007.
- , CNN-Türk, 07 Nisan 2009, Türk-Ermeni müzakeresini saptırmamalıyız, <http://www.cnnturk.com/2009/turkiye/04/06/obama.turk.ermenimuzakeresini.saptirmamaliyiz/521197.0/index.html> (8.04.2009).
- Özkan, Abdullah, 21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri, Tasam Yayınları, İstanbul 2006.
- Özyurt, Ahu, Obama Bir Kusursuz Fırtına, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.
- Rosefielde, Steven, Russia in the 21st Century: The Prodigal Superpower. Cambridge University Pres, Cambridge 2005.
- Tanıyıcı, Şaban ve Akgün, Birol, Amerikan Başkanlığı Cumhuriyetten İmparatorluğa, Orion Yayınları, Ankara 2008.
- Todd, Emmanuel, İmparatorluktan Sonra – Amerikan Sisteminin Çöküşü, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.
- Uzgel, İlhan, Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele, Mülkiye Dergisi, Cilt XXX, 2009, Sayı: 252, S. 69-84.
- Wallerstein, Immanuel, Amerikan Gücünün Gerileyişi – Kaotik Bir Dünyada ABD, Metis Yayınları, İstanbul 2004.
- Yavuz, M. Hakan, Islamic Political Identity in Turkey, Oxford University Pres, New York 2003.
- Zakaria, Fareed, The Post-American World. And the Rise of the Rest. Penguin Boks, London 2008.